

4 Merjenje različnih vidikov osamosvajanja na prehodu v odraslost

Luka Komidar in Martina Horvat

V predhodnem poglavju smo spoznali, da je proces osamosvajanja na prehodu v odraslost kompleksen in težko enoznačno opredeljiv psihološki pojav. Operacionalizacije specifičnih procesov in značilnosti osamosvajanja se med seboj precej razlikujejo, kar je seveda posledica naslanjanja na različne teorije osamosvajanja na prehodu v odraslost. Zaradi raznovrstnosti pristopov raziskovanja individualizacije na prehodu v odraslost nimamo na voljo merskega pripomočka, s katerim bi lahko celostno in vsebinsko enoznačno merili vidike osamosvajanja v tem obdobju. Kot smo že lahko spoznali, je obdobje prehoda v odraslost odraz nedavnih družbeno-političnih in gospodarskih sprememb, zaradi česar so se resnejše empirične raziskave (in hkrati tudi razvoj ustreznih merskih pripomočkov) pojavile šele na koncu prejšnjega stoletja. Sistematično raziskovanje osamosvajanja na prehodu v odraslost je torej precej mlado in razdrobljeno področje, kar se odraža tudi v vsebinski raznolikosti razpoložljivih pripomočkov in v njihovih težavah z vsebinsko ter konstruktno veljavnostjo. Poleg teoretske razdrobljenosti oziroma različnih operacionalizacij vidikov osamosvajanja na prehodu v odraslost so omenjene težave pripomočkov tudi posledica dejstva, da so večinoma osnovani na pripomočkih, ki se uporabljajo za merjenje vidikov osamosvajanja v mladostništvu (npr. Walper, 1997). V nadaljevanju sledi jedrnat pregled razpoložljivih pripomočkov za merjenje vidikov osamosvajanja na prehodu v odraslost.

4.1 Lestvica čustvene avtonomije – EAS

Empirične raziskave procesa individualizacije pri mladostnikih so se pojavile v 80-ih in 90-ih letih dvajsetega stoletja. Psihoanalitično usmerjene raziskovalce je zanimal predvsem vidik individualizacije, imenovan čustvena avtonomija (Puklek, 2001). Konstrukt čustvene avtonomije se je v preteklosti pojavljal tako v okviru klasične analitične kot neoanalitične smeri psihologije, prva pa sta ga operacionalizirala Steinberg in Silverberg (1986), ki sta tudi razvila lestvico čustvene avtonomije (EAS, angl. *Emotional Autonomy Scale*). Štiri podlestvice čustvene avtonomije, ki jih merimo z EAS, ter izsledke s čustveno avtonomijo povezanih raziskav smo že podrobneje predstavili na strani 80, zato na tem mestu predstavljamo zgolj osnovni opis podlestitvic (glej tabelo 11).

Tabela 11: *Podlestvice in primeri postavk vprašalnika EAS*

Ime podlestvice	Primer postavke
Odsotnost odvisnosti od staršev	Starše prosim za pomoč, preden poskusim problem rešiti sam.
Samostojnost v odnosu do staršev	Moji starši vedo vse o meni.
Deidealizacija staršev	Trudim se imeti ista mnenja kot moji starši.
Zaznavanje staršev v različnih vlogah	Ko so moji starši s svojimi prijatelji, se vedejo enako kot takrat, ko so z mano.

Opomba: Vse postavke v tabeli se vrednotijo obrnjeno.

4.2 Vprašalnik psihološke separacije – PSI

Obdobje prehoda v odraslost predstavlja tudi obdobje konsolidacije sebe ter čas, ko se vzpostavlja ravnotežje med avtonomijo (prevzemanje nadzora nad lastnimi odločitvami in lastne odgovornosti zanje) in ohranjanjem pozitivnih odnosov s starši (Moore, 1987). Hoffman (1984) je razvil vprašalnik psihološke separacije (PSI; angl. *Psychological Separation Inventory*) za merjenje štirih vrst neodvisnosti, ki jih starejši mladostnik in mlajši odrasli pridobiva v odnosu do staršev. *Funkcionalna neodvisnost* je zmožnost samostojnega upravljanja in reševanja osebnih zadev z minimalno pomočjo staršev. *Stališčna neodvisnost* pomeni, da ima posameznik svoja prepričanja, stališča in vrednote, ki so neodvisna od prepričanj in vrednot staršev. *Čustvena neodvisnost* se nanaša na osvobojenost od pretirane potrebe po potrditvi, bližini in čustveni opori staršev, *konfliktna neodvisnost* pa na osvobojenost od pretiranih občutij krivde, anksioznosti, odpora, odgovornosti in jeze v odnosu do staršev.

Tabela 12: *Podlestvice in primeri postavk vprašalnika PSI (Hoffman, 1984)*

Ime podlestvice	Primer postavke
Funkcionalna neodvisnost	Mamine želje so vplivale na mojo izbiro prijateljev.
Stališčna neodvisnost	Moje mnenje o vlogi moškega je podobno maminemu.
Čustvena neodvisnost	Mislím, da sem bolj povezan/-a z mamo kot večina mojih vrstnikov.
Konfliktna neodvisnost	Sovražim, ko mi mama daje predloge o tem, kaj naj počnem.

Opomba: Vse postavke v tabeli se vrednotijo obrnjeno.

Hoffman (Hoffman, 1984; Hoffman in Weiss, 1987) je proučeval psihološko separacijo od staršev zlasti pri starejših mladostnikih, ki so začeli živeti samostojno študentsko življenje. Vrste mladostnikove neodvisnosti je proučeval ločeno za oba starša: neodvisnost v odnosu z mamo in neodvisnost v odnosu z očetom, pri čemer je poročal o visokih korelacijah med samoocenami neodvisnosti v odnosu z mamo in v odnosu z očetom (korelacije so znašale med 0,71 in 0,91). Zlasti lestvici čustvene in konfliktne neodvisnosti sta bili pozitivno povezani z osebnostno prilagojenostjo mladostnikov. Hoffman in Weiss (1987) sta ugotavljala povezanost družinske dinamike (konflikti med staršema, dominantnost enega od staršev), psiholoških težav staršev in težav v psihološki separaciji od staršev s psihološkimi težavami pri starejših mladostnikih oz. mladih na prehodu v odraslost (študentih). Psihološke težave so bile depresivnost, anksioznost, težave v medosebnih odnosih, pri študiju, težave s telesnim zdravjem in zloraba drog. Rezultati raziskave so pokazali, da je za psihološko prilagajanje starejših mladostnikov bolj težavna konfliktna kot čustvena odvisnost. Konfliktnost med staršema in konfliktna odvisnost od starša nasprotnega spola sta neodvisno in v kombinaciji pomembno napovedovali psihične težave mladostnikov.

Hoffmanov vprašalnik psihološke separacije PSI je na dveh skupinah slovenskih mladostnikov uporabila tudi slovenska raziskovalka (Puklek, 2001). V raziskavi je sodelovalo 52 mlajših mladostnikov (starost od 14 do 17 let) in 52 starejših mladostnikov oz. mladih na prehodu v odraslost (starost od 20 do 21 let). Uporabila je samo podlestvici čustvene in konfliktne avtonomije. Lestvici sta izkazali zadovoljivo konstruktno veljavnost (tako oblika konfliktne in čustvene neodvisnosti v odnosu z mamo kot oblika v odnosu z očetom) in visoko notranjo skladnost.

4.3 Test separacije-individualizacije v adolescenci – SITA

Test separacije in individualizacije (SITA; angl. *Separation-Individuation Test of Adolescence*; Levine, Green in Millon, 1986) je rezultat nekoliko drugačnega pristopa k proučevanju individualizacije v mladostništvu, kot je bil značilen za predhodno predstavljene pripomočke. Podobno kot Steinberg in Silverberg je tudi Levine s sodelavci pri oblikovanju vprašalnika izhajal iz neoanalitične tradicije. Vendar je vprašalnik SITA osnovan predvsem na teoriji objektnih odnosov (Mahler, Pine in Bergman, 1975) ter vsebuje značilnosti posameznih faz separacije-individualizacije, kot se odražajo v kasnejših razvojnih obdobjih. Čeprav ta proces poteka skozi vse življenje, se bistvene faze odvijajo v obdobju otroštva in mladostništva.

Tabela 13: *Podlestvice in primeri postavk vprašalnika SITA*

Ime podlestvice	Primer postavke
Potreba po odvisnosti	Včasih mislim, kako lepo je bilo biti otrok, ko je nekdo drug skrbel za zadovoljitev mojih potreb.
Zanikanje potrebe po odvisnosti	Prijateljstvo ni vredno truda, ki ga zahteva.
Osredotočenost nase	Drugi ljudje so zlahka očarani nad mano.
Strah pred polaščanjem	Menim, da pravila mojih staršev preveč omejujejo mojo svobodo.
Separacijska anksioznost	Razburilo bi me, če bi izvedel, da je moj učitelj jezen name ali razočaran nad mano.
Zdrava separacija	Prijazen sem do različnih tipov ljudi.

SITA ima več podlestvic (glej tabelo 13). Prva je *potreba po odvisnosti*, ki opisuje ostanke simbiotične faze v mladostništvu. Pri mladostniku z visokim rezultatom na tej podlestvici je močno izražena potreba in težnja po zadovoljevanju svojih potreb s strani pomembnih drugih, zahteva po njihovi zaščiti in vodenju, v medosebnem odnosu pa je značilno zlihanje in mladostnikovo doživljanje enosti z drugimi (Levine idr., 1986; Levine in Saintonge, 1993). Ostanke simbiotične faze v mladostništvu se različno izražajo, saj se pri nekaterih kažejo kot odvisnost od pomembnih drugih (npr. želja živeti v istem mestu kot starši tudi v odraslosti), pri drugih pa kot zlihanje z objektom (npr. prepričanje, da lahko bere misli drugega). Obdobje diferenciacije po M. Mahler se odraža v podlestvici *zanikanje potrebe po odvisnosti*. Visok dosežek na tej podlestvici se nanaša na zavračanje tesnejših stikov s pomembnimi drugimi in samozadostnost, kar je pravzaprav obramba pred anksioznostjo zaradi prekinjanja simbioze z objektom. Učinke faze prakticiranja ter narcisističnih »zalog«, ki si jih otrok nabira v začetnih fazah procesa separacije-individualizacije, meri podlestvica *osredotočenost nase*. Pri mladostniku z visokim rezultatom na tej podlestvici so prisotne narcisistične poteze, kar se kaže v poudarjanju svojih sposobnosti in fizičnih lastnosti ter v iskanju občudovanja pri drugih, vendar pa lestvica bolj kot narcisizem meri pozitivno samospoštovanje in zaznano lastno kompetentnost. *Strah pred polaščanjem* je naslednje vsebinsko področje SITA, ki naj bi se pojavilo v poznem mladostništvu, in sicer v obliki reminiscence strahov in fantazij po ponovnem zlihanju v fazi približevanja v drugi polovici drugega leta starosti po M. Mahler. Tudi podlestvica *separacijske anksioznosti* predstavlja fazo približevanja in označuje strahove pred izgubo čustvenega ali fizičnega stika s pomembnimi drugimi. Dimenzija predstavlja ostanke strahov pred zapuščenjem, ki se pojavijo v fazi približevanja, ko začne otrok zaradi razvitejših spoznavnih in telesnih sposobnosti spoznavati svojo oddvojenost od

objekta. Mladostnik z visokim dosežkom na tej podlestvici se boji zavrnitve ali zapuščanja in je anksiozen ob dejanski, predvideni ali zaznani ločitvi od pomembne osebe. Podlestvico *zdrave separacije* je Levine opredelil s postavkami, ki nakazujejo razrešitev konfliktov, povezanih s separacijo in individualizacijo. To so npr. integracija potrebe po odvisnosti in neodvisnosti ali pa zavedanje in priznavanje podobnosti in razlik z drugimi. Pregled dosežkov na podlestvicah vprašalnika SITA nam omogoča vpogled v normalne, razvojnemu obdobju primerne vidike osamosvajanja, pa tudi v morebitne psihopatološke konflikte oziroma razvojnemu obdobju neustrezne vidike osamosvajanja. Morebitne psihopatološke procese/značilnosti lahko odkrijemo z natančnim pregledom profila dosežkov na posameznih podlestvicah, pri čemer je potrebno upoštevati razvojno fazo, v kateri se mladostnik trenutno nahaja (Puklek, 2001).

Več raziskav merskih značilnosti vprašalnika SITA je razkrilo probleme s konstruktno veljavnostjo in zanesljivostjo (Kroger in Green, 1994; Holmbeck in McClanahan, 1994; McClanahan in Holmbeck, 1992). Poleg tega so podlestvice, ki vsebujejo negativna pričakovanja o navezanosti ali zanikanje njene pomembnosti, bolj zanesljive in diskriminativne ter imajo boljšo konvergentno veljavnost kot podlestvice, ki označujejo željo in pozitivna pričakovanja glede izkušenj navezanosti (Kroger in Green, 1994; Levine in Saintonge, 1993). McClanahan in Holmbeck (1992; Holmbeck in McClanahan, 1994), ki sta podala kritično oceno vprašalnika SITA, sta predlagala nekatere spremembe in prilagoditve lestvice, kot je npr. preimenovanje podlestvic, ki bi bolje odražalo vsebino postavk, vključitev podlestvice, ki bi odražala »zdravo« potrebo po bližini, ter ločene postavke za posamezne skupine pomembnih oseb, kot so starši, učitelji, vrstniki.

4.4 Münchenska lestvica individualizacije v mladostništvu (MITA) in na prehodu v odraslost (MITA – prehod v odraslost)

Münchenska lestvica individualizacije v mladostništvu (MITA; Walper, 1997) predstavlja spremenjeno obliko SITA, ki je upoštevala kritike omenjene lestvice. Avtorica S. Walper je pri reviziji merskega pripomočka izhajala iz prvotne različice SITA, ki je nastala leta 1986 (Levine idr., 1986), in Levinove revizije postavk in dimenzij iz leta 1993 (Levine in Saintonge, 1993).

S. Walper (1997) je sestavila različne oblike vprašalnika posebej za odnos do vsakega od staršev, prijatelja ali partnerja. Na ta način je želela izmeriti značilnosti procesa osamosvajanja za vsako, mladostniku pomembno, osebo. Pri oblikovanju postavk se vsebinsko ni omejila samo na proces separacije-individualizacije, kot ga

opredeljuje M. Mahler in se v drugotni obliki ponovno pojavi v mladostništvu, ampak je vključila tudi sestavne dele teorije navezanosti, zlasti model slogov navezanosti po Bartholomewu in Horowitzu (1991). MITA daje poudarek tudi mladostnikovi želji po povezanosti in bližini, ki je bila v vprašalniku SITA omejena samo na starše. V novem pripomočku je avtorica skušala odpraviti tudi pomanjkljivost pojmovanja potrebe po povezanosti v SITA. Vprašalnik SITA namreč ne ocenjuje potrebe po povezanosti kot normalne potrebe otroka in mladostnika, ampak jo opredeljuje kot ostanek simbiotične faze in kot mladostnikova pozitivna pričakovanja do druge osebe. V teoriji navezanosti bi ta slog navezanosti lahko označili kot preokupiran z odnosi (Puklek, 2001). SITA sicer vsebuje potrebo po navezanosti, ne odkriva pa negotove navezanosti, pri kateri je vidna posameznikova potreba po navezanosti, vendar brez upanja, da bi se ta potreba uresničila. S. Walper je ta vidik navezanosti skušala oblikovati v postavkah, ki izražajo ambivalentnost v odnosu do bližnje osebe.

V vprašalniku SITA sta pomešana dva vidika separacijskega strahu: strah pred ločitvijo in strah pred izgubo. Posameznika je lahko strah stvarne izgube bližnje osebe (npr. zaradi bolezni ali smrti), lahko pa ga je strah izgube ljubezni (izguba ljubezni kot odziv drugih na posameznikovo nezaželeno vedenje). S. Walper se je osredotočila samo na strah pred izgubo ljubezni, ki vključuje posameznikovo zaznavo neprimernosti in zato nenehen strah, da ni vreden ljubezni drugega. Postavke strahu pred polaščanjem je S. Walper oblikovala tako, da ne prikazujejo starševskih slogov vzgoje (kot je to prikazano v SITA), ampak mladostnikove čustvene odzive na poskuse staršev po nadzoru. Razlikuje dva vidika strahu pred polaščanjem: odpor proti prekomernemu nadzoru in odklanjanje čustvenega polaščanja s strani staršev. Poleg tega MITA ne vključuje *osredotočenosti nase* (angl. *Self-Centredness* ali *Practicing Mirroring* v dveh verzijah SITA), ker gre za nerealistično precenjevanje samega sebe. Postavke za področje uspešne separacije pa je S. Walper oblikovala na novo, pri čemer je v vsebini postavk skušala zajeti samostojnost in povezanost.

Oblika vprašalnika MITA, ki meri individualizacijo mladostnikov v odnosu do obeh staršev, vsebuje 35 postavk in šest podlestv. Prva je *strah pred polaščanjem*, ki vsebuje 8 postavk in pojasnjuje dva vidika mladostnikove individualizacije, in sicer obrambo pred prekomernim nadzorom in čustvenim polaščanjem s strani starša. Druga podlestvica je *strah pred izgubo ljubezni starša*, ki vsebuje 5 postavk in se nanaša na mladostnikov strah, da bi s svojim vedenjem izgubil ljubezen staršev. Tretja podlestvica je *ambivalentnost*, ki vsebuje 5 postavk in se nanaša na mladostnikova ambivalentna občutja do staršev (tj. mladostnik izraža potrebo po naklonjenosti starša, a hkrati dvomi, da bi se le-ta lahko uresničila). Podlestvica *iskanje opore* vsebuje 6 postavk in se nanaša na mladostnikovo potrebo po opori,

pomoči in bližini starša. Podlestvica *zanikanje potrebe po odvisnosti* je sestavljena iz 6 postavk in se nanaša na mladostnikovo zavračanje opore in pomoči staršev ter na poudarjanje samozadostnosti. Podlestvica *uspešna individualizacija* vsebuje 5 postavk in se nanaša na mladostnikovo zmožnost integracije povezanosti s staršem in ohranjanja lastne samostojnosti. V prvotni obliki je MITA vključevala tudi podlestvico *pričakovana odklonitev*, vendar jo je avtorica po prvotnih analizah izločila iz vprašalnika, ker ni merila individualizacije mladostnika v odnosu do staršev, temveč obratno.

Tabela 14: Podlestvice in primeri postavk vprašalnika MITA

Ime podlestvice	Primer postavke
Strah pred polaščanjem	Jezi me, ko želi neprestano vedeti vse o meni.
Strah pred izgubo ljubezni staršev	Ko ravnam narobe, se vprašam, ali me ima še vedno rad/-a.
Ambivalentnost	Svoja čustva skrivam pred njo/njim, da me ne more zafrkavati.
Iskanje opore	Kasneje bi rad/-a živel/-a v istem mestu kot on/ona, da bi lahko skupaj preživela veliko časa.
Zanikanje potrebe po odvisnosti	V življenju najbolje shajam, če sem sam/-a.
Uspešna individualizacija	Včasih imava sicer različna mnenja, vendar se kljub temu dobro razumeva.

Konstruktno veljavnost vprašalnika MITA za obdobje mladostništva (Walper, 1997) je avtorica ocenila na skupini 422 mladostnikov, starih od 10 do 19 let, ki so prihajali iz družin z obema biološkima staršema (32 %), enoroditeljskih družin (39,1 %) in družin z enim krušnim staršem (28,9 %).

Osnovna analiza je pokazala, da vprašalnik MITA nima čiste faktorske strukture, ki bi bila povsem skladna s teoretskim modelom sestavin mladostnikove čustvene individualizacije. Postavke, ki naj bi se teoretično uvrščale v en faktor, so se empirično uvrščale v drug faktor, nekatere postavke pa so imele visoka nasičenja na dveh faktorjih. Zaradi nejasne faktorske strukture je S. Walper za vsak teoretično postavljen faktor izvedla analizo homogenosti lestvic. Ta je bila zadovoljiva pri vseh 6 teoretično postavljenih faktorjih, saj so bile faktorske strukture lestvic enodimenzionalne, vse postavke pa so imele faktorsko nasičenost na pripadajočem faktorju višjo od 0,50. Tudi nekatere druge raziskave so pokazale, da imajo podlestvice MITA za obdobje mladostništva zadovoljivo zanesljivost, prav tako pa tudi kriterijsko veljavnost za mere socialnega prilagajanja pri mladostnikih, starih do 18 let (Kruse in Walper, 2008; Walper, 1998).

S. Walper (2005) je pozneje tako prilagodila vprašalnik MITA za obdobje mladostništva, da bi bil primeren za merjenje vidikov osamosvajanja mladostnikov na prehodu v odraslost (približno od 18 do 27 let). V ta namen je zgolj izločila ali preoblikovala nekatere postavke, katerih vsebina ni bila ustrezna za obdobje prehoda v odraslost, pri čemer pa je ohranila prvotni pomen postavk. Glede na sodobne teorije o individualizaciji na prehodu v odraslost (pregled v Lamborn in Groh, 2009) lahko utemeljeno predpostavimo, da so za obdobje prehoda v odraslost pomembna druga (lahko samo kakovostno ali količinsko drugačna) področja kot za obdobje mladostništva. Pri mladostnikih na prehodu v odraslost bi morali pri merjenju vidikov osamosvajanja posvetiti večji poudarek področjem, kot so npr. čustvena in instrumentalna avtonomija, psihosocialna zrelost, samozaupanje, prevzemanje odgovornosti ipd. Dejstvo, da so ti vidiki osamosvajanja v prilagojeni različici MITA zastopani v premajhni meri, postavlja pod vprašaj praktično vse vidike veljavnosti vprašalnika MITA za obdobje prehoda v odraslost. V kontekstu večje mednarodne raziskave v Avstriji, Sloveniji in ZDA o doseganju meril odraslosti in merjenja vidikov osamosvajanja na prehodu v odraslost smo zbrali tudi podatke z vprašalnikom MITA za obdobje prehoda v odraslost. Eden izmed ciljev raziskave je bil tudi oceniti konstruktno veljavnost tega vprašalnika. S konfirmatornimi faktorskimi analizami obeh različic vprašalnika (v odnosu do mame in očeta) smo ugotovili, da se predlagan šestfaktorski model ne prilega podatkom iz nobene sodelujoče države (Komidar, Horvat, Puklek Levpušček in Zupančič, 2010). Zaradi tega smo v nadaljevanju naredili še eksploratorne analize dimenzionalnosti vprašalnika. Po proučitvi več faktorskih rešitev, do katerih smo prišli z uporabo različnih kriterijev za določitev števila faktorjev in opustitvijo postavk z nizkimi in/ali dvoumnimi nasičenostmi, smo le na slovenskih podatkih našli vsebinsko smiselno strukturo. Dobljena faktor-ska struktura se je nekoliko razlikovala od strukture, ki jo je predlagala S. Walper (2005). Izločili smo pet faktorjev, pri čemer bi prvega lahko označili kot unijo (ne) uspešne individualizacije in zanikanja potrebe po odvisnosti, drugega kot strah pred izgubo starševske ljubezni, tretjega kot strah pred polaščanjem, četrtega kot iskanje opore ter petega kot ambivalentnost. Navkljub smiselnim rezultatom pri slovenskem vzorcu so tako konfirmatorne kot tudi eksploratorne analize pokazale, da ima vprašalnik MITA za prehod v odraslost resne težave s konstruktno veljavnostjo. Tak rezultat ni bil povsem nepričakovan, saj ima MITA (kot smo že zapisali) v luči sodobnejših raziskav o značilnostih osamosvajanja v obdobju prehoda v odraslost težave že z razvidno (vsebinsko) veljavnostjo. Da bi zapolnili vrzel na področju pripomočkov merjenja osamosvajanja na prehodu v odraslost, smo se v okviru slovenske razvojnopsihološke raziskovalne skupine odločili, da bomo na osnovi že izvedenih in dodatnih analiz opravili revizijo vprašalnika MITA za prehod v odraslost.

4.5 Test osamosvajanja na prehodu v odraslost – TOPO

Vprašalnik MITA za prehod v odraslost ima nezadovoljivo razvidno in konstruktivno veljavnost. Pri reviziji tega vprašalnika smo v prvem koraku opravili kvalitativno analizo postavk s pomočjo ekspertov s področja razvojne psihologije ter manjšim številom mladih na prehodu v odraslost. Z vsakim udeležencem smo izvedli poglobljen polstrukturiran intervju zlasti o relevantnosti postavk za obdobje prehoda v odraslost in razumljivosti postavk. Analiza intervjujev je razkrila naslednje težave postavk vprašalnika MITA za prehod v odraslost:

- nekatere postavke so multidimenzionalne oziroma zapisane dvoumno (tj. merijo več ločenih vidikov oziroma kombinacijo več vidikov osamosvajanja; postavka omogoča več različnih interpretacij);
- subjektivno zaznana diskriminativnost nekaterih postavk je prenizka (v večini primerov zaradi pristranosti, ki je posledica podajanja socialno zaželenih odgovorov);
- vsebina nekaterih postavk je bolj primerna za obdobje mladostništva in ne za obdobje prehoda v odraslost;
- vsebina nekaterih postavk ni skladna s teoretično osnovano vsebino pripadajoče podlestvice.

Rezultati intervjujev so dodatno podprli predhodne teoretsko in empirično osnovane pomisleke o primernosti vprašalnika MITA za merjenje vidikov osamosvajanja na prehodu v odraslost. V naslednjem koraku smo nekatere postavke vprašalnika MITA spremenili tako, da je bila vsebina primernejša ciljnemu razvojnemu obdobju, večino postavk pa smo izločili ter sestavili nove postavke s področij, ki niso bila pokrita v vprašalniku MITA. Oblikovali smo 58 postavk, ki smo jih uvrstili v sedem dimenzij, teoretično primernejših za obdobje prehoda v odraslost:

- povezanost (angl. *connectedness*; npr. Lahko se odkrito pogovarjam z njo/njim.)
- iskanje opore (angl. *support seeking*; npr. Ko sem v stiski, se obrnem nanjo/nanj.)
- pretiran nadzor (angl. *intrusiveness*; npr. Želi vedeti več o mojih intimnih zadevah, kot se mi zdi primerno.)
- samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti (angl. *agency*; npr. Če imam težave v osebnem življenju, jih rešujem neodvisno od nje/njega.)
- strah pred razočaranjem staršev (angl. *fear of disappointing parent*; npr. Težko sprejemam odločitve, če vem, da bo zaradi nje razočaran/a.)
- ambivalentnost do samorazkrivanja (angl. *ambivalence to self-disclosure*; npr. Težko se z njo/njim pogovarjam o osebnih zadevah, tudi če bi si to želel/-a.)
- ločenost (angl. *separation*; npr. Dela osebnega življenja ji/mu ne želim razkriti.).

Pred zbiranjem podatkov smo ponovno izvedli intervjuje z eksperti in mladimi na prehodu v odraslost ter ugotovili, da nove postavke ustrezajo zastavljenim kriterijem razumljivosti in relevantnosti za ciljno razvojno obdobje. Preliminarno obliko vprašalnika smo aplicirali na večjem vzorcu slovenskih mladih na prehodu v odraslost ($N = 633$) in z eksploratorno faktorsko analizo opravili analizo dimenzionalnosti za obe različici vprašalnika (v odnosu do mame in do očeta). V končni rešitvi za obe različici smo obdržali 38 postavk in izločili 4 faktorje (Komidar idr., 2010).

V prvi faktor so se uvrstile postavke, ki se nanašajo na *povezanost s starši* in *iskanje opore pri starših*, drugi faktor smo poimenovali *pretiran nadzor* (s strani staršev), tretjega *samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti*, četrtega pa *strah pred razočaranjem staršev*. Analiza zanesljivosti podlestitv vprašalnika, ki smo ga poimenovali Test osamosvajanja na prehodu v odraslost (TOPO; Komidar idr., 2010), je pokazala, da je notranja konsistentnost lestvic zadovoljiva (najnižji alfa koeficient je znašal 0,84, najvišji pa 0,93). V končni strukturi ni bilo predvidenih dimenzij *ambivalentnost do samorazkrivanja* in *ločenost*. Za nekatere postavke, ki smo jih sestavili za ti dve dimenziji, se je izkazalo, da bolje merijo katero od drugih dimenzij, večina postavk pa je imela bodisi zelo nizke nasičenosti bodisi so bile podobno visoko povezane z več faktorji hkrati. Te postavke so izmed vseh v največji meri predstavljale zapuščino vprašalnika MITA, kar pomeni, da je takšen rezultat (nizka informativnost in vsebinska nejasnost obravnavanih postavk) samo dodaten pokazatelj, da vprašalnik MITA ni primeren za merjenje vidikov osamosvajanja na prehodu v odraslost.

V drugem koraku razvoja TOPO smo na novem vzorcu mladih odraslih ($N = 500$) opravili validacijsko raziskavo, katere poglobitni namen je bil preveriti konstruktno veljavnost testa. S konfirmatorno faktorsko analizo smo preverjali, če se predlagan štirifaktorski model prilega na novo zbranim podatkom. Ugotovili smo, da prileganje modela ni najboljše, so pa bile nasičenosti spremenljivk z dobljenimi faktorji srednje do visoke, kar pomeni, da s spremenljivkami dobro merimo posamezne faktorje. Na osnovi teoretičnih temeljev strukture testa in natančnega pregleda rezultatov faktor-ske analize smo se odločili, da bomo preverili prileganje modificiranega modela, v katerem smo prvi faktor razdelili na dva ločena faktorja (*iskanje opore* in *povezanost*) ter iz testa izločili dve spremenljivki, ki sta se na osnovi modifikatorskih indikatorjev izkazali kot redundantni. V primerjavi s štirifaktorskim je bilo prileganje petfaktorskega modela precej boljše tako za meritve osamosvajanja v odnosu do mame kot tudi do očeta. V tabeli 15 so prikazane končne dimenzije testa osamosvajanja na prehodu v odraslost, njihove zanesljivosti ter primeri postavk.

Tabela 15: Podlestvice, njihove zanesljivosti in primeri postavk vprašalnika TOPO

Ime podlestvice	α_{mama}	$\alpha_{\text{oče}}$	Primer postavke
Povezanost	0,90	0,90	Razume moje težave.
Iskanje opore	0,92	0,90	Ko sem pri pomembnih odločitvah v dilemi, se obrnem nanj/-o.
Pretiran nadzor	0,91	0,83	Zdi se mi, da želi preveč vedeti o meni.
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	0,84	0,80	Pomembne odločitve lahko sprejemam brez njene/njegove pomoči.
Strah pred razočaranjem staršev	0,87	0,87	Težko sprejemem odločitve, če vem, da bo zaradi nje razočaran/-a.

Mladi na prehodu v odraslost, ki imajo visok dosežek na dimenziji *povezanost*, imajo odprt odnos s starši, jim zaupajo in jih pojmujejo za pomembne osebe v svojem življenju, tisti z visokim dosežkom na dimenziji *iskanje opore* pa upoštevajo mnenje staršev pri razreševanju osebnih in študijskih ali kariernih problemov. Faktor *pretiran nadzor* (s strani staršev) vsebuje postavke, ki v večji ali manjši meri odražajo mnenje posameznika, da starši nad njim izvajajo pretiran nadzor in da izražajo pretirano skrb, predvsem v smislu prekomernega vtikanja v osebne zadeve (npr. glede partnerskega odnosa, odnosa s prijatelji) ali študijske/karierne zadeve (pretirano poizvedovanje o poteku študija ali dogajanju na delovnem mestu). Za osebo z visokim dosežkom pri faktorju *samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti* je značilno zrelo prevzemanje odgovornosti za svoja dejanja in odločitve ter samostojnost pri sprejemanju odločitev in razreševanju problemov. Zadnji faktor, ki smo ga poimenovali *strah pred razočaranjem staršev*, se nanaša na posameznikov strah, da ne izpolnjuje pričakovanj staršev ter da bi jih razočaral z odločitvami, ki jih sprejema (na osebnem in kariernem področju).

Z razvojem testa osamosvajanja na prehodu v odraslost smo želeli preseči tako psihometrične kot tudi vsebinske omejitve obstoječih instrumentov, ki so primerni za proučevanje osamosvajanja mladostnikov. Razvoj instrumenta TOPO se je izkazal za korak v pravo smer, saj se je na sodobnih teorijah osnovana struktura tudi empirično potrdila, prav tako pa so lestvice testa visoko notranje konsistentne. V naslednjih korakih bomo preverili konstruktno veljavnost vprašalnika TOPO tudi na avstrijskem, ameriškem, danskem, francoskem, hrvaškem in ruskem vzorcu mladih na prehodu v odraslost. Prav tako pa je test potrebno vključiti v čim več razvojnopsiholoških raziskav, katerih izsledki bodo omogočali umestitev ugotovitev o vidikih osamosvajanja v širši kontekst značilnosti in dinamike obdobja prehoda v odraslost.

Literatura

- Bartholomew, K. in Horowitz, L. M., 1991: Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 226–244.
- Hoffman, J. A., 1984: Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 170–178.
- Hoffman, J. A. in Weiss, B., 1987: Family dynamics and presenting problems in college students. *Journal of Counseling Psychology*, 34, 157–163.
- Holmbeck, G. N. in McClanahan, G., 1994: Construct and content validity of the Separation-individuation test of adolescence. A reply to Levine. *Journal of Personality Assessment*, 62, 169–172.
- Komidar, L., Horvat M., Puklek Levpušček, M. in Zupančič, M., 2010: *Construct Validity of Munich Individuation Test for Emerging Adults*. Prispevek, predstavljen na 21. konferenci Mednarodnega združenja za raziskave vedenjskega razvoja (ISSBD), Lusaka, Zambija.
- Kroger, J. in Green, K., 1994: Factor analytic structure and stability of the Separation-individuation test of adolescence. *Journal of Clinical Psychology*, 50, 772–786.
- Kruse, J. in Walper, S., 2008: Types of individuation in relation to parents: Predictors and outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 390–400.
- Lamborn, S. D. in Groh, K., 2009: A four-part model of autonomy during emerging adulthood: Associations with adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 395–401.
- Levine, J. B., Green, C. J. in Millon, T., 1986: The Separation-individuation test of adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 50, 123–137.
- Levine, J. B. in Saintonge, S., 1993: Psychometric properties of the Separation-individuation test of adolescence within a clinical population. *Journal of Clinical Psychology*, 49, 492–507.
- Mahler, M., Pine, F. in Bergman, A., 1975: *The psychological birth of the infant*. London: Hutchinson.
- McClanahan, G. in Holmbeck, G. N., 1992: Separation-individuation, family functioning, and psychological adjustment in college students: A construct validity study of the Separation-individuation test of adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 3, 468–485.
- Moore, D., 1987: Parent-adolescent separation: The construction of adulthood by late adolescents. *Developmental Psychology*, 23, 298–307.

- Puklek, M., 2001: *Razvoj psihološkega osamosvajanja mladostnikov v različnih socialnih kontekstih*. Univerza v Ljubljani: Neobjavljeno doktorsko delo.
- Steinberg, L. in Silverberg, S. B., 1986: The vicissitudes of autonomy in adolescence. *Child Development*, 57, 841–851.
- Walper, S., 1997: Individuation in Jugendalter – Skalen-Analysen zum Munchener Individuations-Test. Berichte aus der Arbeitsgruppe »Familienentwicklung nach der Trennung«. Ludwig-Maximilians-Universität München und Technische Universität Dresden.
- Walper, S., 1998: Individualizacija v adolescenci v konfliktnih, ločenih in krušnih družinah. [*Individuation Jugendlicher in Konflikt-, Trennungs- und Stieffamilien. Theorie, Diagnostik und Befunde.*], Neobjavljena teza za habilitacijo. Univerza v Münchnu, München.
- Walper, S., 2005: »Mladi odrasli v Münchnu in Milanu.« Oblikovanje življenja pri 20–30 letnikih glede izobraževanja, zaposlitve in družine. [*Lebensgestaltung der 20 -30jährigen zwischen Ausbildung, Beruf und Familie »Junge Erwachsene in München und Mailand.«*]. Neobjavljen priročnik vprašalnika, Katoliška univerza v Milanu, Italija, Univerza v Münchnu, Nemčija.